

Sihhiye ve Muavenet-i İċtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı)

Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisini açtıktan kısa bir süre sonra 3 Mayıs 1920 tarihinde “Sihhiye ve Muavenet-i İċtimaiye Vekâleti”nin kurulmasını gerçekleştirdi. Sağlık Bakanlığının ilk adımları böyle başlamış, kısa sürede çok büyük işler başarmışlardı.

Osmanlı Devleti’nin sağlık işlerinin tarihi çok eskilere dayanır. Osmanlı Devletinin ilk zamanlarından itibaren sağlık işleri Hekimbaşı’dan sorulurdu. Hekimbaşılık müessesesi hem padişahın, hem sarayın sağlığından sorumlu olduğu gibi devletin hekimlerin atanması, kontrolü gibi görevlerini de üstlenirdi. 19. Yüzyıldan itibaren Hekimbaşının görevlerini üzerine alan diğer müesseseler oluştu. 1839 yılında salgın hastalıklar konusunda görevli Karantina İdaresi, Sihhiye Meclisi de denilen “Meclis-i Tahaffuz” açıldı. 1840 yılında “Meclis-i Tıbbiye” adıyla, tıp eğitimi, hekimlerin imtihanı, ilaçların kontrolü gibi görevleri üstlenen bir meclis kuruldu. Tıbbiyenin içinde kurulan bu meclisin üyelerinin çoğunluğu tıp hocalarından olup, serbest çalışan tüm sağlıkçıların kontrol ve çalışma ruhsatını verme yetkisine sahipti. Bu meclis 1857 ve 1869 yılında yeniden düzenlendi ve geliştirildi.

Meşrutiyetin ilanından sonra “Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sihhiye-i Umumiye” 12 Haziran 1909 tarihinde kuruldu ve memleketin sağlık işlerinden sorumlu olarak görevlerine devam etti. Sihhiye-i Umumiye 1911 yılında Dâhiliye Nezaretine bağlı olup tüm sağlık teşkilatlarını bünyesinde barındırıyordu.

1 Mart 1913 tarihinde “Sihhiye Müdüriyet-i Umumiye” meclisi kuruldu. Bu meclis Dâhiliye Nezaretine bağlı olarak çalışacak ve Yüksek sağlık meclisi, Adli tıp, morg, Hıfzısıhha, istatistik ve sicil, ispençiyar (eczacılık) , teftiş heyeti, memurları seçme komisyonu, Bakterioloji hane, Dâülkelp tedavi hanesi, Telkih hane, Kimya hane, Küçük Sihhiye Memurları Mektebini bünyesinde barındıracaktı. Aynı yıl 1913 de Vilâyat İdare-i Sihhiye Nizamnamesi ile her vilayette bir sihhiye müdürü, bir hükümet tabibi ve Sihhiye Meclisi kurularak taşra sağlık teşkilatı belirlendi. Salgın hastalıklar hakkında bilgi veren ve korunma tedbirlerini içeren kitapçıklar yayınladı. 1916 yılında Dâhiliye Nezaretine bağlı “Sihhiye Nezareti” kuruldu. Dâhiliye Nazırı aynı zamanda Sihhiye Nazırı unvanını alıyordu. Sihhiye Müdüriyet-i Umumiyesi, Karantina İdaresi, Hicaz Sihhiye İdaresi gibi kurumlar da bu nezarete bağlandı. Sihhiye Nezareti, Sihhiye Müdüriyet-i Umumiyesi adıyla çalışmalarına devam etti.

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadeleyi başlattığı ilk andan itibaren memleketin sağlık işleriyle yakından ilgileniyordu. 23 Nisan 1920 de Ankara’da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hızla ilk kararları almaya başladı. Atatürk’ün başkanlık ettiği Büyük Millet Meclisi 24 Nisan 1920 günkü müzakeresinde İcra Vekilleri’nin saptanması için görüştüktan sonra 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanunla 11 adet Vekâlet kurdu. Bunların biri de “Sihhiye ve Muavenet-i İċtimaiye Vekâleti” idi. Böylece Ankara hükümetinin kabul ettiği Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntibalarına Dair Kanun ile Sağlık Bakanlığı kurulmuştu. İcra Vekilleri Heyeti’nin ilk Sağlık Bakanı Dr. Adnan Adıvar 11 Mayıs 1920 de göreve başladı. Dr. Adnan Adıvar Ankara Hacı bayram’da ahşap bir bina olan Ankara Vilayet Konağının bir odasında maiyetinde kâtip olarak görev yapacak tek bir sihhiye memuru ile çalışmalara başladı. O günlerde memleketin sihhiye teşkilatı ile ilgili elde hiçbir bilgi ve belge yoktu. İstanbul’dan vazife görmekte olan hekimlerin isimleri telgrafla istendi ve sadece 180 doktor kaydedilebilmişti. İstanbul Hükümeti örgütünün bütün kanun ve nizamnameleri temin edilmiş, bu kurulların yeni şartlara göre düzenlenmesine karar verilmişti. Savaş bütün şiddetiyle

devam ediyorken eldeki imkânlarla yapılacaklar planlanıyordu.

10 Mart 1921’de Dr. Adnan Adıvar Sıhhiye Vekâletindeki görevinden ayrıldı, o göreve Dr. Refik Bey (Saydam) atandı. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletince hazırlanan ilk bütçe tasarısında: Merkezde, Hıfzıssıhha Dairesi, Sicil Dairesi, Muhasebe ve Evrak Kalemi kabul edildi. Taşra örgütünde ise; eski Sağlık Müdürlükleri, Hükümet Belediye ve Karantina Tabiplikleri ile Küçük Sıhhiye Memurlukları aynen muhafaza edildi, teftiş kadrosu da 3 müfettişe çıkarıldı. Meclis-i Sıhhi-ı Ali kaldırıldı, Daülkelp (Kuduz Tedavi Müessesesi) Telkihane (Aşıhane) ve Bakteriyolojihane kurulması kabul edildi.

5 Haziran 1921’de yayımlanan bir nizamname ile muhacir (göçmen) işleri İçişleri Bakanlığından alınarak Sıhhiye Vekâletine verildi. Bunun üzerine vekâlet bünyesinde “Muhacirin Müdürlüğü” kuruldu. Yine bu dönemde “İstatistik ve Neşriyat Müdürlüğü” kurulmuştu.

1921 yılı sonunda Dr. Refik Bey’in istifası üzerine Millet Meclisi tarafından 24 Aralık 1921’de Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur Sıhhiye Vekili olarak atandı. İstiklal Savaşı’nın en şiddetli günlerine rastlayan bir devrede diğer bakanlık daireleri gibi Sıhhiye Vekâleti de gece ve gündüz aralıksız çalışmış, çok gerekli olduğundan hemen büyük Öksüz Yurtları açmıştı. İstanbul’un düşman işgalinden kurtarılmasından sonra buradaki 2.500 mevcutlu Öksüzler Yurdu da Vekâlete bağlanmıştır. Memleketin sağlık durumuyla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa 1 Mart 1922 tarihinde meclis kürsüsünden şöyle diyordu; *“Milletimizi sulh içinde yaşatmak en büyük amacımız olduğu gibi onun sıhhatine itina etmek ve olanaklarımız nispetinde bu toplumsal acıya çare olmak hükümetimizin esas görevidir”*.

Büyük Zafer sonrası yaralar sarılırken birçok sorunlar yanında sağlık sorunları da çözüm bekliyordu. Savaş alanında kazanılan Milli Mücadele yönünü artık bu sorunlara çevirmişti. 29 Ekim 1923’de Cumhuriyetin ilanı bu mücadelenin güç ve azim kaynağı olmuştur.

30 Ekim 1923 de Dr. Refik Bey (Saydam) Cumhuriyet hükümetinin Sıhhiye ve Muavenet İçtimaiye Vekili olarak görevi tekrar aldı. Genç cumhuriyetin sağlık bakanlığının iki önemli konuda çalışması planlanmıştı; 1- Tıbbi ve İçtimai yardım, 2-Halk sağlığını koruma.

Savaşlar sonunda yaşam koşulları çok bozulmuş, Karadeniz ve Orta Anadolu veremden, Ege ve Akdeniz bölgeleri sıtmadan, Güneydoğu trahomdan, İstanbul İzmir, Bolu Kastamonu ve daha birçok yöre frengiden kırılıyordu. Sağlık alanında yapılacak ilk iş bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele idi. Bu konuda çalışacak doktor ve sağlıkçılara çok iş düşüyordu.

1923 yılının sonuna doğru yapılan sayımlarda vekâlete bağlı olarak 554 doktor, 69 eczacı, 40 hemşire, 560 sıhhiye memuru, 136 ebe olduğu tespit edildi. Doktor başına düşen hasta sayısı yaklaşık 20.000 idi. Sağlık alanında hizmet verenlerin sayısının artması gerekiyordu. Sağlıkçıların artması için önlem alındı. 1923 yılında mecburi hizmet kanunu yürürlüğe girdi, 1924 yılında İstanbul’da 200 kişilik yatılı “ Tıp Talebe Yurdu” kuruldu. Burada tıp eğitimi yapmak isteyen fakat maddi durumu uygun olmayan öğrenciler devletin imkânlarıyla yatılı olarak eğitim görecekler, mezun olduktan sonra da uygun yerlerde mecburi hizmet yapacaklardı. 1924 yılında biri İstanbul’da diğeri Sivas’ta iki “Küçük Sıhhiye Memurları Okulu” açıldı. O tarihte bu memurlar çok önemli işler başardılar.

Cumhuriyetin ilanı ile memleketteki sağlık müesseseler de bir düzene girdi. 1923 de 3 Devlet Hastanesi, 6 Belediye hastanesi, 45 Özel İdare hastanesi, 32 özel yabancı ve azınlık hastanesi olmak üzere 86 hastane faaliyette idi ve toplam yatak sayısı 6437 idi. Hızla bu hastanelere yenileri eklendi. 1924 yılında Ankara, Diyarbakır, Erzurum ve Sivas

ta 4 Numune hastanesi, aynı yıl İstanbul'da 150 yataklı Şişli Çocuk Hastanesi, Zonguldak Özel İdaresine bağlı 50 yataklı Memleket hastanesi ve vakıflarca yönetilen 20 yataklı İstanbul Vakıf Guraba Hastanesi vekâlete bağlandı. Böylece gideri devlet bütçesinden karşılanan hastane sayısı 10 a çıkarılmıştır. Aynı yıl ilçeler için muayene ve tedavi evleri açılmış, Akıl Hastanesi olarak çalışan Toptaşı Bimarhanesi Sıhhiye Vekâletine bağlanmıştı.

Sıhhiye Vekâleti 1925 yılında hazırlamış olduğu ilk çalışma programında, çözümlenmesi zorunlu sağlık sorunlarını şöyle tespit etmişti. Devlet Sağlık Örgütünü genişletmek, doktor, sağlık memuru ve ebe yetiştirmek, numune hastaneleri ile doğum ve çocuk bakımevleri açmak, sıtma, verem, trahom, frengi ve kuduz gibi önemli hastalıklarla mücadele etmek, sağlıkla ilgili kanunları yapmak, Sağlık ve sosyal yardım örgütünü köye kadar götürmek, merkez hıfzıssıhha enstitüsü ve hıfzıssıhha okulu kurmak.

1927 yılında yapılan resmi nüfus sayımı 13.660.275 idi. Atatürk sağlık işlerine çok önem veriyordu. Amacını şu sözlerle özetlemişti *“Milletimizin sağlığını korumak ve desteklemek, ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların yıkımına karşı koymak ve bu surette millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli sağlıklı vücutlar halinde yetişmesini temin etmeliyiz.”*

Doktor ve yardımcı sağlık personelinin görev ve yetkilerini belirtmek amacıyla 1928 yılında 1219 sayılı “Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun” kabul edilmiştir. Bugün de geçerli olan bu kanunla doktor ve sağlık çalışanlarının kuralları belirlenmiştir.

1930 yılında çok önemli olan ve salgın hastalıklarda yapılacakların kuralları olan,1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” çıkarıldı. Burada Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bugünkü merkez ve taşra örgütü belirleniyordu. Ayrıca 1936 yılında çıkarılan 3017 sayılı “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat ve Memurin Kanunu” ile bu organizasyon en iyi hale getiriliyor önü açılıyordu. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanun’unda amaç şöyle açıklıyordu; Memleketin sağlık şartlarını düzeltmek ve milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklar veya diğer zararlı etkenlerle mücadele etmek ve gelecek neslin sağlıklı olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve sosyal yatırımlardan faydalandırmak.

Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyetini kurmasından ölümüne kadarki 15 yılda Sağlık Bakanlığının yaptığı hizmetlerde çok büyük başarılar elde etmişti. Yapılan hizmetleri Sağlık Bakanlığı verilerine göre şöyle özetleyebiliriz; Ankara’da 24 Mayıs 1928 tarihinde “Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi” kuruldu, hıfzıssıhha mektebi açıldı. Burada doktor ve diğer sağlık personeline dersler verildi. Halk sağlığını koruma amacıyla sıtma, frengi, trahom ve veremle mücadelede adedi 15 e varan sıtma mücadele mıntıkları kuruldu. Güney ve Güneydoğu vilayetlerinde yerleşen birçoklarının kör olmasına sebebiyet veren trahom hastalığı ile mücadele sonucunda trahomdan eser kalmamış, körlüklerin önüne geçilmiştir. Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinde yer alan bölümlerle bu konuda önemli hizmetler yapılmıştır. Kimya Tahlili Şubesi; Burada memleketin her tarafından gönderilen gıda, meşrubat ve sanayiye ait maddeleri tahlil ve kontrolü yapılmıştır. Kan, idrar tahlilleri de burada yapılmış, bu konuda mütehassis kimyager de yetiştirilmişti. Serum kısmı. 1932 yılında faaliyete girmiş, difteri, tetanos, kızıl serumları hazırlanmıştır. Kuduz aşısı kısmı; Kuduz aşısı tedavi istasyonları kurulmuştur. Kısa zamanda hizmete giren 26 istasyon, 1933 yılında 38 istasyona çıkmıştı. Kuduz aşısı merkezinde hazırlanan kuduz aşıları bu istasyonlarda kullanılmıştır. Ayrıca bu merkez Ankara halkına kuduz konusunda hizmet ederek ayakta tedavi vermişti. Çiçek Aşısı kısmı